

FOLKLORİK TEMSİLİN SİMGESEL DÖNÜŞÜMÜ

SYMBOLIC TRANSFORMATION OF FOLKLORIC REPRESENTATION

K. Özlem ALP*

ÖZ: Kültürün önemli bir bölümünü oluşturan folklor, işlevsel ve simgesel yönleriyle bir halkın geçmişten bugüne gelen ve yarınını belirleyen bir temsil alanıdır. Moderniteyle dönüşen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlar, folklorik kültürün de hızlı bir şekilde dönüşümünü getirmiştir. Modernitede gelişmeye başlayan dilbilimsel çalışmalar, kültürün ve özel olarak da folklorik kültürün bir dil sistemi gibi ele alınıp incelenmesi ve yeniden okunması yaklaşımlarını gündeme taşımıştır. Bu yaklaşımlar kendi içinde farklılıklar içerse de özünde bir kod olarak düşünülebilecek statik bir yapı sunarlar. Oysa folklorik kültür, geçmiş, şimdi ve gelecek olarak katmanlaşmış canlı bir organizma olarak düşünülebilir. Öte yandan 1980'lerle birlikte gelişen postmodern dönem, kültür çalışmalarının göstergibilimsel kodlarla yeniden anlamlandırılması, çözümlenmesi ve değerlendirilmesi tartışmalarını başlatmıştır. Özellikle folklorik kültürün simgesel ve işlevsel yönlerinin temsiliyeti ve kuruluşu bu tartışmaların ana eksenini oluşturmaktadır. Temsil, folklorik kültürde temelde iki aşamada ele alınabilir. Bunlardan birincisi, geçmişten gelen folklorik kültürün kendiliğinde olan ve bugün korunup, saklanan yönüdür. Bir diğeri ise, bugün geçmişe ait folklorik temsilin yeniden kurulmaya çalışılan temsilidir. Bu ikinci temsil özellikle küreselleşmeyle birlikte, özünde işlevsel ve simgesel olarak bir bütün olan folklorik temsili bir göstergeler sistemi olarak ele alıp ters-yüz etmiştir. Folklorik temsilin simgesel alanı içeriğinden soyutlanmıştır. Bu soyutlama, işlev ve içeriğin boşaltılarak, biçim ve simgelerin öne çıktığı, kültür endüstrisinin bozulmuş bir aracı konumuna işaret eder. Bu bakımdan, bu çalışmada öncelikle 1960 sonrası folklorik kültür çalışmalarına yaklaşım yöntemleri simgesel, işlevsel, iletişimsel ve anlamsal boyutları ile incelenmiştir. Ardından folklorik kültürün bir temsil alanı olarak simgesel ve işlevsel kuruluşunun nasıl gerçekleştiği ve nasıl bir değişim sürecine uğradığı kuramsal boyutta tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, temsil, gösterge, simge, simgesel dönüşüm.

ABSTRACT: *Folklore establishing considerable part of the culture is a representation field of a people from past to today by its functional and symbolic sides. Transforming socio cultural and socio-economic conditions with modernity brought fast transformation of folkloric culture as well. Linguistics works developing together with modernity took culture in general and folkloric culture particularly to the agenda to be handled as a language system approach. Although these approaches contain differences, they supply a static structure as code. Whereas, folkloric culture can be recognized as layered living organism of past, present and future. Especially representation and foundation of symbolic and functional sides of folkloric culture forms basic axis of these discussions. In folkloric culture, representation can be considered basically in two steps. The first one of them is the side of folkloric culture coming from the past, existing within itself, living today, conserving and saving. The other one is the side of folkloric representation belonging to the past but tried to be reconstructed in present. This second representation case*

* Doç. Dr. – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Görsel Sanatlar Bölümü / Ankara – k.ozlem.alp@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-2444-8446)

This article was checked by Turnitin.

turned upside down the folkloric representation by considering it as a semiotic system which was functionally and symbolically integrated within itself. Symbolic field of folkloric representation is isolated from its content. This abstraction points to the position of upset tool of culture industry by getting forms and symbols to the front. Therefore, approaching methods to folkloric culture studies post 1960 have been investigated by its symbolic, functional and semantic dimensions in this study. Further, how folkloric culture had been realized, worked and dragged to transformation has been discussed in theoretical dimension.

Keywords: *Folklore, representation, semiotic, symbol, symbolic transformation.*

Giriş

İnanç, töre, gelenek ve geçiş törenlerinden, coğrafya ve maddi kültür ürünlerine kadar, bir halkın yapıp yarattığı kültürün çok geniş bir alanını kapsayan folklor; modernitedeki gelişimini, ulus devletin yapısal ve kurucu ana öğelerinin yer aldığı anlama, inceleme, koruma ve aktarma süreçleriyle yaşama geçirmiştir. Ancak 1960'lı yıllarla başlayan ve 1980'li yıllarda yeni sosyo-ekonomik düzenle gelen küreselleşme, diğer tüm alanlarda olduğu gibi kültür alanında da hızlı ve büyük bir değişime yol açmıştır. Postmodern olarak da anılan bu süreç yalnızca kültür araç ve sağlayıcılarının yönünü değiştirmekle kalmayıp, kültürün yaygınlaştırılması kavramını da ortaya çıkarmıştır. Oğuz'un (2002: 8) belirttiği gibi, XIX. yüzyılda yaşatmak için saklamak amacıyla derlenen halkbilim ürünleri, artık yaşatmak için yaymak düşüncesiyle uygulanmaktadır. Bu büyük dönüşüm folklorik kültür araştırmalarında, folklorun temsili bir alan olarak ele alınıp dönüşmesini ve bu bağlamda yeni yaklaşımların doğmasını getirmiştir. Bu yaklaşımlardan gösterebilimsel yöntemler folklorik kültür araştırmalarında kültürün "kitle kültürü" olarak; imaj, temsil ve sembolik kullanımlarını anlam ve anlatım olarak ele almış ve bu uygulamaları salt akademik düzeyde değil, küreselleşme ölçeğinde reklam ve kuşatma kültürü olarak da tanımlanabilecek boyutta uygulamaya koymuştur.

1960'lı yıllara kadar gösterebilimin dilbilim çalışmaları altında; dil, iletişim ve bir anlam kuramı olma yönünde yoğunlaşan çabaları (Rıfat, 2009: 69), 60 sonrası yoğun olarak kültür alanlarının da dil gibi birer dizge olarak ele alınıp, anlam ve anlatım göstergeleri içerisinde incelenmesine yönelmiştir. Geertz, (1973: 87-190); folkloru da içeren kültür alanının tamamıyla bir metin olarak ele alınıp okunabileceğini, pratik ve simgesel bütünde çoğul anlamlı dizgeler olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Levi-Strauss'un (1963), bütün kültürel yapıyı bir gösterge sistemi olarak ele alan yapısal yaklaşımı, kültürün dil gibi yapısal bir bütün olduğu ve dil gibi eklenerek kurulduğu görüşüne dayanır. Gösterebilim çalışmalarıyla önemli katkılar sunan Barthes (1997: 153-188) ise 1960'lı yılların ortalarıyla birlikte Strauss'un yapısalcılığında da etkilenerek moda, mutfak, reklam, kent gibi kültürel göstergeleri ve nesnelerin göstergelerini sistematik bir yaklaşımla çalışmıştır. Böylece Barthes, kültürel göstergelerin simgesel dizilimini moda ya da reklam sektörünün nasıl bir söyleme

dönüştürdüğünü gösterir. Greimas (1990) ise, göstergelerin kültürün bütününe ilişkin yapısını öne çıkararak, kültürel göstergelere ilişkin betimleyici ve yorumlayıcı bir bakış açısı önermiştir. Greimas'ın en büyük katkısı ise göstergebilimin her aşamada nasıl bir anlamlama dizgesi olduğunu göstermiş olmasıdır. 1960 sonrası gelişen postyapısalcı göstergebilim çalışmalarıyla, biçim ve anlamı birbirinden ayıran nedenler başta olmak üzere U. Eco'yu (1976) izleyen ve biçimsel olarak bir dizge olsa bile anlamsal olarak yorumu öne çıkaran, çoğul anlamlı gösterge modelleri de ortaya atılmıştır.

Göstergebilimsel olarak ele alınabilecek tüm bu yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar arasındaki farklılık ve benzerlikler (Rıfat, 2005), özünde bir anlam kuramı olan, biçim-anlam ve bunları oluşturan toplumsal dinamiklerin yorumlayanı da içeren farklı eklemeli biçim ve modellerini içerir. Tüm bu yaklaşımlar bugün folklorik kültürün yeniden okunması girişimlerini öne çıkarmıştır. Öte yandan özellikle postyapısalcı yaklaşımlar folklorik kültürün temsili bir söylem olarak nasıl özünden koparılıp, dönüştürüldüğünü ve yaygınlaştırıldığını da bir ölçüde göstermektedir.

Folklorik kültür kuşkusuz salt bir anlam alanı olmayıp aynı zamanda sosyo-kültürel, ekonomik, coğrafi ve siyasal olarak eklemeli bir bütündür. Bu nedenle de folklorun kültürel çözümlemeleri çok boyutlu süreçleri oluşturur. Anlamın yorumlanmasında bilişsel işlevi öne çıkaran çalışmalarıyla anılan Rastier (1998: 240), ister antropolojik ister etnolojik olsun kültürlerin göstergebilimsel olarak çoğul sistemlere dayandığını belirtir. Bu bakımdan, gelenek-göreneklerden, maddi kültür ürünlerine kadar bir halkın davranış kalıplarını ve ürettiklerini (işlevsel ve sembolik kodlarını oluşturan) bütün dinamikleri ile ve dönüşümünün zaman boyutunu ele almaksızın çözümlemek eksik bir girişim olacaktır. Göstergebilimsel yaklaşımlar her ne kadar eklemeli ile oluşsa da özünde kurulu ve sınırları belli bir dizgeyi ele alıp incelerler. Oysa kültürün çok geniş bir alanını oluşturan folklor; durağan, çerçeveleri belirlenmiş, sınırları çizilmiş bir araştırma alanının çok ötesinde, canlı, sürekli değişip dönüşen bir organizma olarak düşünülebilir. Bu aynı zamanda folklorik kültürün salt geçmişe ait bir alan olmadığını bugünün de yarımın folklorunu oluşturduğu düşüncesini öncüllemektedir. Bu bakımdan anlamdan anlatıma folklorik kültürün, bugün geniş bir temsil alanı olduğu ve bu temsil alanını oluşturan (göstergelerin) öğelerin simgesel ve işlevsel olarak nasıl dönüşüme uğradığına, nasıl ve ne şekilde yaygınlaştığına kuramsal olarak bakmak gereği vardır.

Folklorik Temsilin İşlevsel ve Simgesel Kuruluşu

Kültür insanoğlunun yapıp yarattığı her şey olarak genel anlamıyla ifade bulurken, bu tanımın özünde; birikerek, üst üste konarak ve öğrenilerek gelmiş bir akışı ve insan gibi canlı bir organizmayı da anlamak mümkündür. Bu bakımdan herhangi bir folklorik öğeyi okumak onun kendi

sınırları ve kodları içinde bir okumanın çok daha ötesinde bir girişimdir. Öyle ki her folklorik öge kendinden önceki ve kendi çağdaşı diğer başka öğelerle iç içe bir yapı sunar. Öte yandan folklorik kültür alanının, farklı yaklaşımları içerse de işlevsel ve simgesel tüm boyutları onun temsil niteliğini öne çıkarmaktadır. Çünkü özünde anlam, anlatım ve iletişime dayalı her model (ister işlevsel ister simgesel) hem kendisi hem de kendisi dışında bir anlam ve anlatım alanına sahip olduğu için temsili bir alan olarak kabul edilebilir.

Romalıların “repraesentare” sözcüğünden türeyen (Örs, 2006: 2) temsil sözcüğü, canlı ya da cansız bir varlık, olgu, durum, davranış ya da düşüncenin yerine geçebilecek ve göreceli de olsa en yakın aktarma aracı olarak tanımlanabilir. Temsilin bu aracı olma durumu birbirinden farklı bakış açıları içerir. Farago’ya (2006: 27) göre hayatın doğrudanlığının algılamamıza engel olduğu şeyi temsil gün ışığına çıkarır. Bu yaklaşım anlamın daha çok dış gerçeklikten değil onun temsilinden kaynaklandığını öne sürer. Iser (1989: 254) ise temsili, kendinden önce ve kendi dışında olanı, yani verili gerçeği yansıtmak ve aynı zamanda bu gerçeği kurmak olarak tanımlamaktadır. Goodman (1976: 4-6), dil dışı sistemlerin kodlarını açıklarken, benzemenin temsilden farklı olarak çalıştığını belirtir. Temsilin daha çok yansıtıcı olduğunu vurgular. Temsilin bu farklı yaklaşımlarının her biri özünde temsilin bir yerine koyma, bir ikame etme, bir karşılama, bir yeniden yaratma (ister benzer ister yansıtmaya olsun) eylemi olduğunu düşündürmektedir. Louis Marin (2001: 352) temsili, zaman ve mekân bağlamında yeniden bir sunma ya da yerine koyma değeri olarak tartışırken, halihazırda var olmayan bir şeyi şimdi temsil ile oluşturmaktan söz eder.

Folklorik kültürün hem işlevsel hem de simgesel olarak zaman bağlamında yeniden ve mekân bağlamında sürekli bir yerine koyma durumu, onun üst üste binmiş bir temsil alanı olarak var olmasını sağlar. Folklorik temsil temelde iki farklı temsili içerir. Bunlardan birincisi; geçmiş bir zaman, işlev ve simge alanına ait bir temsildir. Geçmişin kendisi değildir. Çünkü geçmiş aynı şartlarda bir kez daha kurulamaz. Ancak geçmişi temsil eder. Bu temsilin maddi kültür ve coğrafya gibi maddi alanları çoğunlukla ya halkın ve yörenin kendiliğinde dönüşerek durur; ya da arşivleme ve müzecilik gibi kurumsal koruma, belgeleme, aktarma ile temsil edilir. İkincisi ise; şimdikiye ait bir zaman, işlev ve simge alanıdır. Bir başka söyleyişle artık var olmayan işlevsel ve sembolik folklorik unsurların yeniden kurulması, yaşatılması ve yaygınlaştırılması durumudur. Bu durum geçmiş folklorik temsili bugün yaşatmak (doğallığıyla, elenerek, süzülerek ya da bozularak gelen dışında) ve bugün yeniden kurmak için benzetme ya da yansıtmaya dayanan temsildir. Bu temsil kendiliğinden olmayıp geçmişin en yakın, en benzer, en yansıtıcı bir ikamesi konumundadır. Bu çaba folklorik kültürde en primitif dönemlerde bile görülen bir yineleme, tekrar eyleminden farklı olarak özellikle modernizmle birlikte ve ona bir direnç olarak ya da bir uyum çabası gösterirken, değişmekte olan folklorik

kültürü canlı tutma çabası olarak tanımlanabilir. Öte yandan postmodernizmle ve küreselleşmeyle birlikte, folklorik kültürün temsiliyetini yeniden kurma çabaları tamamen yön değiştirmiş, bu temsil karmaşık biçim ve anlam kaymalarıyla, salt bir görsel gösteriye dönüşmüştür. Bu bakımdan en çok dönüşüme uğrayan ve başkalaşan temsil alanı şimdiye ait olan bir zaman, mekân, işlev, sembol ve anlam dünyasında geçmişin yeniden kurulan temsil alanıdır. Kuramsal olarak bakıldığında ise, folklorik bir temsilin kendi zamanı, kendi mekânı ve kendi niyeti ile bugün onu (kurmak, yaşatmak veya bozmak için olsun) anlamlandırmanın kendi zamanı, kendi mekânı ve kendi niyeti arasındaki gerilim temsilin genel olarak gerçeğinin yerine yeniden bir koyma meselesinin gerilimidir. Bu bakımdan folklorik bir temsili yaşatmak bir bakıma onu yeniden yaratmaktır. Her folklorik temsilin sunduğu anlatım aynı zamanda hem öncül hem şimdi hem de sonraki folklorik anlatıları içinde barındırır. Her folklorik temsil, eski, şimdi ve yarının bir dokusudur. Rıfat'ın (2009: 21) da belirttiği gibi, hangi dönemde ve hangi düzeyde olursa olsun, bir anlatıyı çözümlmek, yeni bir üretim sürecini yaşamak, üretilmiş olan anlamları, nasıl üretildiklerini yeniden yaşayarak sınıflandırmaktır.

Folklorik temsilin bir tarihsel gerçeklik içinde oluştuğu düşünüldüğünde hem öncül toplumsal ilişkiler ile hem de şimdinin toplumsal ilişkileri ile ilişkilidir. Böylece folklorik temsil, öncül olarak bir tarih ve kültürü gösterir. Şimdi ise bu tarihi aşır bugüne gelen bir dizi karşılaştırmayı da kendi içinde saklı tutar. Başka bir söyleyişle, folklorik kültür bugüne gelen (geleneğe) yapısıyla bir ölçüt, bir karşılaştırma ve okuma temsili konumundadır. Hem eski hem de yeni. Eski bir temsildir çünkü tarihseldir. Yeni bir temsildir çünkü varlığı ile bugünü değerlendirmemizde bir ölçüttür. Hemen hemen tüm folklorik temsillerin özünde bu iki önemli olgu yatar. Bunlar eski bir temsilin işlevsel, simgesel ve toplumsal verileridir. Öte yandan bugünü oluşturan ve yarına akan değerlerin bir ölçütü durumunu üstlenirler. Böyle bir temsili yapı aynı zamanda folklorun iletişimsel ve buradan giderek anlamsal yönünü de ortaya koyar. Strauss (2013: 16), kültürün temsili sistemler olmasını, toplum olaylarının ve sosyal eylemlerin temelinde daima bir iletişim ve anlama isteğinin yatmasına bağlar. Folklorik temsilin iletişimsel yönü hem geçmişe ait işlevsel ve simgesel özellikleriyle hem de bugünden geçmişi anlamlandırma yönüyle çift taraflıdır. Bu bakımdan folklorik temsil geçmişte kurulan iletişim ve anlam kodlarını barındırır. Çünkü folklorik temsil işlevsel ve simgesel olarak bir toplumun kendi üyelerinin birbirleriyle ve/veya diğerleriyle olan ilişkilerinden oluşur. Bu ilişki ve iletişim bizim için bugün örtük olsa bile o toplum için örtük olmayan, ortak bir toplumsal sözleşmeye dayalı bir anlamı içerir. Strauss (2007: 145), Kuzey Amerika Kızılderilileri ve diğer Afrika yerlilerinden yola çıkarak, her nesnenin, salt kullanıma yönelik olanının bile yalnızca onu yaratan tarafından değil, kullanan herkes tarafından anlaşılabilen bir simgeler yoğunlaşması olduğunu belirtir. Edmund Leach (1976: 4-7), sembolik temsilin, kavramsal düşünce, imaj ve dış gerçeklikteki

olay ve nesnelere arasındaki ilişkiyi içerdiğini belirtirken tüm kültürü bir iletişim sistemi olarak ele alır. Bu aynı zamanda folklorik bir temsilin anlamının salt işlev ve simgesel değeri ile oluşmayıp çoğunlukla, bu işlev ve sembolik değeri oluşturan toplumsal bir sözleşmeye işaret eder. Folklorik temsilin bu toplumsal yönü bir bakıma onun yöresel, dönemsel ve coğrafi üslup özelliklerini de belirler. Folklorik temsillerde, teknik yetkinlikten, malzemeye, simgesel kurgudan, davranış kalıplarına, coğrafyadan el sanatlarına kadar temsilin belirli üslup özelliklerini görmek mümkündür. Aynı zamanda bu üslup özellikleri bugün bize o toplumun iletişim biçimini, anlam kodlarını tarihsel birer belge gibi yansıtır. Örneğin Anadolu’da pek çok maddi kültür ürünlerinin hem kendileri hem de taşıdıkları motifler, toplum üyelerinin ortak bir kültür ve akılla anlamlandırdıkları semboller taşırlar. Yemen’in örtünme biçiminden, yemeni üzerinde yer alan iğne oyasının motiflerine kadar tüm süreç ve nesnelere sembolikleri içerir ve bu sembolikler toplum içindeki anlamın ortak bir paydada toplandığı iletişim kodlarını da oluşturur. Bu bakımdan folklorik temsil toplumsal ya da yöresel bir söylemin kısa bir özeti gibidir. Folklorik temsil bu özellikleriyle hem kendi başına işlevsel bir varlık alanıdır; hem de kendi işlevi dışında çoğul anlamı simgesel bir alandır. Bu işlevsel ve simgesel alan folklorik temsilin bugün yeniden kurulmasında en çok üzerinde oynanan alandır. Çünkü folklorik bir öge işlevinden koparılıp salt bir simge alanına dönüştürüldüğünde orada biçimin onlarca albenisi ve aldatıcılığı ile manipülasyon gücü ortaya çıkar.

Simgesel alan çoğunlukla göstergebilimde işlevsel olandan ayrılarak ele alınmış. Burada bir çatışma olduğu düşünülebilir. Oysa Gottdiener’in (2005: 86) de belirttiği gibi; maddilik ve uzamsallık bir kez kurulduğunda, bu simgesel alan alışıldık yaşam çerçevesi oluyordu; belirli bir alan olarak gösterge taşıyıcısı işlevi gördüğü kadar kullanım değeri de vardı. Maddi olanla simgesel olan arasındaki bu ilişki bir ikilem değildir. Bu bakımdan folklorik kültürü içeren tüm unsurlar hem maddi bir gerçekliği ve bu gerçekliği yerine getiren işlevleriyle, hem de temsili olma durumları ile simgesel bir alanı da oluştururlar. Eliade (1991: 120), kültürel biçimlerin çoğunlukla tarihsel olduğunu belirtir. Gerçekten de sembolik biçimler uzun bir tarihsel ve kültürel geçmişe dayanırlar. Frutiger (1989: 236), ise sembolik unsuru bilinçaltı alanlarına kadar uzanan kavranabilir gerçeklik ile kavranamayan mistik dünya arasında bir arabulucu, ima edilmiş bir değer olarak tanımlar. Böylece sembolün biçim ve anlam olarak bir bütün içinde olduğu söylenebilir. Bu birlikteliğe bakıldığında; semboller bir bakıma hem kendi biçimlerini (geleneklerden coğrafyaya ve maddi kültür ürünlerine kadar) korurken hem de bu biçimin anlamını içinde saklayan bir yapı sunarlar. Çoğu kez sembolün anlatım biçimi kendi olmaya devam ederken, aynı zamanda bir başka şey haline gelir (Alp, 2010: 8). Örneğin Anadolu Selçuklu Devletinde kartal, aslan ve ejder motifleri birer hükümdarlık, kudret ve kuvvetin sembolüdürler (Yetkin, 1974: 210). Ama bu motifler aynı zamanda reel olarak hayvanlara ait reel bir biçimi de

içerirler. Başka bir söyleyişle, kartal, aslan ve ejder bir biçim olarak kendi varlıklarını sürdürürlerken, bunlar aynı zamanda kendi biçimlerinden sıyrılıp yeni bir anlam dünyasının sembolleridirler. Bu bakımdan sembol anlamından koparılamayacağı gibi, biçiminden de koparılamaz ve bir bütün olarak var olur (Alp, 2009: 4). Folklorik kültür böylece hem simgesel hem de işlevsel olarak bütünleşmiş bir temsiliyeti oluşturur ve bu bütünlüğü nedeniyle de ne biçime ne de anlama indirgenemez. Binlerce yıl öteden birikerek gelen folklorik kültür basit bir kurguya dayanmadığı, kolektif bir temsiliyet içerdiği ve bir akış halinde olduğu için, kendi içinde bir dönüşüme uğrar. Ancak bu dönüşüm kendi doğallığı içinde oluşan bir dönüşümdür. Sanayileşme ve sonrasında gelişen küreselleşme ise postyapısalcı yaklaşımlarla birlikte diğer pek çok temsil alanında olduğu gibi folklorik temsili de işlev, biçim ve sembolik anlamı alt-üst ederek bambaşka bir boyuta taşımıştır. Şimdi özellikle folklorik kültürün bu simgesel ve işlevsel kuruluşunun ardından nasıl dönüştüğüne bakmak gereği vardır.

Folklorik Temsilin Simgesel Dönüşümü

Folklorik temsilin işlevsel ve simgesel kuruluşu; zaman, mekân, tarihsel bağlam ve kolektif bir yapılanmayı gerekli kılar. Bu yapılanmayı oluşturan şartlar değiştiğçe, folklorik temsilin de değişip dönüşmesi doğaldır. Folklorik temsilin dönüşümü bu bakımdan iki düzeyde ele alınabilir. Bunlardan birincisi; geçmişten bugüne gelebilen, yani bizim gelenek dediğimiz işlevsel ya da sembolik temsillerin, zorunlu olarak ve gerçekliğin doğası gereği olan dönüşümüdür. Bu doğal dönüşümde geçmişe ait folklorik kültürün inceleme, koruma, sergileme vb. amaçlı kullanımı kuramsal ve işlevsel olarak zorunlu bir dönüşüme uğramıştır. Artık o kültür kendi tarihselliğinden koparılarak başka bir tarihselliğin içerisine yerleştirilmiştir. Örneğin, 16. yüzyıla ait bir ayna bugün farklı bir kullanım ve işlevi sürdürür. Öyle ki, o ayna artık bugün işlevsel olarak bir kişi, mekân ve zamana ait bir ayna olmayıp, bir müze nesnesi konumundadır. Bu konum aynanın teknik yetkinliğinden, malzemesine, üzerindeki motiflerden işlev ve estetiğine kadar bugün tarihsel bir veri, inceleme ve koruma nesnesidir. Geçmişteki kullanım işlevini yitirmiştir, ama aynı zamanda geçmişin bir temsilidir. Öte yandan aynaya yüklenen değer ve anlam da değişmiştir. Çünkü değer ve anlamı oluşturan sembolikler de değişmiştir. Geçmişte kullanan kişinin aynaya yüklediği anlam ve değer ile bizim bugün o aynaya yüklediğimiz değer ve anlam farklıdır. Aynanın sembolüğü, geçmişte kullanan kişinin ve/veya dönemin ayna ile ilgili sembolüğünden farklıdır. Bu ayna bugün onu anlamlandıran aklın ve birikimin dolayımından, kültürel okuma süreçlerinin bilgisinden ve bugünün değerlerinden yola çıkarak okunur. Hatta bugün yüklenen değer gerçeğinden daha sembolik, daha aşkın ve daha çoğul anlamlı da görünebilir. Bu değişim simgesel bir değişimdir. Simmel'in (2009: 349-353), bir ve aynı nesnenin nesnel anlamı ile kültürel anlamı arasındaki uyumsuzluk olarak tarif ettiği ve hatta dokuyucu ne dokuduğunu bilmez diye söz ettiği şey, aslında dokuyucunun belki bilmeden bir kültürü

dokuduğudur. Bugün için de geçerli olan bu durum temsil ve simgeselliğin özünü oluşturur. Ancak folklorik temsilde, her ne kadar birbirinden koparılamasa da simgesel dönüşüm işlevsel dönüşüm kadar keskin olmaz. Simgesel alan dönüşerek de gelse özünde uzun, köklü, kültürel ve tarihsel bir yapı yatar.

“Tarih eski bir simgeciliğin yapısını kökten bir şekilde değiştirmeyi başaramamaktadır. Tarih sürekli olarak yeni anlamlar ilave etmekte, ama bunlar simgenin yapısını tahrip edememektedir” (Eliade, 1956: 137). Öyleyse simgesel olanın dönüşümü işlevsel olanın dönüşümünden daha farklı bir yol izlemektedir. Örneğin Craik (1967), kültür kalıplarının birer simgesel setler halinde belirli modelleri oluşturduklarını öne sürer. Bu simgeler birbirleriyle ilişkileri bakımından taklit, benzerlik, analogi yoluyla bir model oluştururlar. Bu simgesel modeller toplum birlikteliğinin temelini oluşturur. Oğuz (2002: 97), mit, ritüel ve törenlerin ulusal kalıtı bir arada tutan önemli faktörler olduğuna değinmektedir. Brühl (2015: 394) ise, ilkelerin düşünce biçimlerini anlatırken mistik bir ortaklıktan söz eder. Buna kolektifin kuruluşu ismini verir. Burada Brühl, ilkel insan davranışlarının uygar toplumun öğretilmiş neden-sonuç ilişkilerinden bağımsız olarak olay ve olguların gerçekleşme nedenlerini gerçek dışı düşüncenin simgesel kuruluşu ile açıklar. Jung (2013: 12) ise, insanlığın varoluşundaki bu en eski simgesellik durumunun, günümüzün uygar insanında bile gözlemlendiğini, üstelik bunların modern sosyal yaşam düzeyinde tek tük “geçmişin yeniden canlanması” biçiminde olmadığını belirterek, aksine bilinç gelişimi ne düzeyde olursa olsun, her uygar insan, ruhunun derinliklerinde arkaik bir insan olmaya devam eder şeklinde ifade etmektedir. Bu arkaik simgesel güç bir bakıma kolektif temsil ile de yaşatılır. Çünkü bir toplum ve topluluğa ait olma hissi simgesel olarak kurulmuş kodların değişerek de olsa tekrarını gerekli kılar.

“Grubun temsil normlarına uygunluktan alınan tatmin böylece topluluksal duyguların gücünü, bir gruba, bir ülkeye, bir dinsel topluluğa ait olma ihtiyacını büyük ölçüde açıklar” (Todorov, 2001: 80). Bu bakımdan folklorik kültürün de simgesel değişimi bir ölçüde işlevsel değişimine kıyasla daha yavaş ilerler. Ancak temsilin bir bütün olduğu düşünüldüğünde işlev değiştikçe simgeselliğin de değiştiği ve esas olarak kolektif simgelerin anlamlarının değişik faktörlerle içlerinin boşaltıldığında salt bir biçime dönüşme tehlikesi bugün en çok üzerinde durulması gereken konudur. Simgeler bir topluluğu bir arada tutan, ortak bir birlikteliğin temsili olma durumlarıyla ortaya çıkarlar. Ancak simgelerin bu gücü, onların aynı zamanda çok kolay bir şekilde manipüle edilmelerini, anlamlarından boşaltılarak kültür emperyalizminin bir aracı haline getirilmelerini de kolaylaştırır.

Folklorik temsilin değişiminin ikinci düzeyine gelindiğinde; modernite ile başlayan sıkışmış zaman ve mekân olguları ile sosyo-ekonomik ve toplumsal dönüşümün getirdiği diğer önemli etkilerdir. Bu

etkiler, teoride 1960 sonrası ve uygulamada 1980’li yıllarda etkin olan postmodern bir durumu işaret eder. Çoğu zaman modernizmden bir kopuş ya da modernizmin radikal bir eleştirisi olarak yorumlanan, bazı yazarlar tarafından ise modernizmin toplumsal ve sınıfsal dönüşümünde kendini üreten bir süreç ya da entelektüel bir söylem olarak ele alınan postmodernizm (Featherstone, 2005: 22; Best ve Kellner, 2011: 149.) 1960’lı yıllardan itibaren bir söylem olarak salt sanatsal, felsefi, düşünsel ve kültürel boyutlarıyla yayılma eğilimi göstermemiş aynı zamanda bir ideoloji ve kuramı kapsayacak şekilde tüm sistemler üzerinde çalışmıştır. Kültür üzerindeki etkileri ise teknoloji, simülasyon, göstergeler ve sözde farklılık söylemleri üzerinden işleyen küreselleşme olarak özetlenebilir. Örneğin, Baudrillard postmodern dönemi, “Postmodern simülasyonlar çağı, modeller, kodlar ve siberetik tarafından yönetilen bir enformasyon ve göstergeler çağıdır” (Best ve Kellner, 2011: 148) diyerek gösterge ve kodların yönlendirdiği yeni bir toplumsal düzene işaret etmektedir. “Postmodern dünyada imaj ya da simülasyon ve gerçeklik arasındaki sınırın infilak edip içe göçtüğünü ve bu göçle birlikte tam da gerçeğin yaşantılanmasının ve zemininin ortadan kaybolduğunu iddia eder. Gerçeğin bir model uyarınca üretilmesiyle ortaya çıkan gerçeğin, gerçekten daha gerçek olduğunu ifade eder. Gerçek bundan böyle sadece bir veri olmakla kalmaz, kurgusal bir şekilde gerçek olarak yeniden üretildiğinde (sözgelimi simüle edilmiş bir çevre olarak), gerçek olmayan ya da gerçeküstü hale gelmez, gerçekten daha gerçek hale gelir” (Best and Kellner, 2011: 149). Bu hipergerçeklik dediğimiz bir simülasyondur, aslında gerçekliğin içinin boşaltılmasıdır. Folklorik temsilin değişimindeki faktörlerden birisi de bu simülasyon etkisinin kültürel alanda kullanılmasıdır. Folklorik kültürün benzerlerinin ya da simülasyonlarının (kendileri yerine) bir temsil niteliğinde canlandırılmasıdır. Bu canlandırma gerçeğine göndermediği gibi içi boşalmış, töz ve içeriğinden soyutlanmış bir manzara ve göstergeden öteye gidememektedir. Fakat bu gösterge, biçimsel ve görsel olarak gerçeğinden daha gerçek olduğu için çekicidir. Oysa folklorik temsilin bir taraftan halen gerçek olarak kalan kısmının bir gösterge olarak içinin boşaltılmadan korunması, yaşatılması ve yaygınlaştırılması önemlidir. Bu bakımdan, göstergeler üzerinden yürüyen sembolik temsiller, folklorik kültürün değişiminde büyük rol oynar. Bu değişimde zaman ve mekânın küresel ölçekte birbirine benzemesi ve sosyo-ekonomik şartların da etkisi büyüktür. Burada folklorik temsilin değişiminin soyutlamasından söz edilebilir. Öyle ki; geleneklerdeki sıkı bağlar zaman ve mekânın hem ayrılması hem de benzemesi ve sıkışması sonucu gevşer. Kırk gün kırk gecelik düğünler, bir gün bir gece ile temsil edilir. Eski ritüeller yok olmakla kalmayıp birer magazin malzemesi haline getirilir. “Sanki yerine geçen, yerine geçilenin aynıymışçasına hatta kimi zaman ondan daha iyi, daha yoğun, daha güçlüymüşçesine hazır bulunmayan hazır kılınmasıdır” (Marin, 2001: 352). Bu durum temsilin soyutlanması ve gerçeğinin yerine soyutlanmış bir temsilin geçmesidir. Bu o kadar büyük ve özünden kopuk bir soyutlamadır

ki, soyutlanan çoğu kez gerçeğinin tarihsel ve kültürel anlamından bir kopuşu getirir. Öyle ki; temsil otomatikleşir, içi ve tözü boşaltılarak biçimsel bir göstergeye dönüşür.

Jameson, postmodern formları anlatırken, “temalar ve anlamlar söz konusu olduğunda, görsele dönüştürüldüklerinden gösterge düzeyinde etkisizleştirilirler ve içleri boşalır” (2015: 226), diyerek aslında postmodern durumun, kültürü bir göstergeler konumuna indirdiğini de belirtmektedir. İşte folklorik temsilin küreselleşmeyle birlikte bu hızlı değişimi kültürel bir yabancılaşmayı da getirmektedir. “Toplumsal değişim esnasında toplulukların kendi sınırlarının dışından gelen etkilere gittikçe daha fazla maruz kalmalarından ötürü, biçim ve töz arasında ya da görünüşteki işlev ve yerli anlam arasında bir karşıtlık yapma sorunu, toplumsal değişim bağlamında önemli bir sorundur” (Cohen, 2001: 44). Küreselleşmeyle birlikte semboller yerli anlamlarını yavaş yavaş yitirirken onların yerine küresel ölçekte yeni pazarlama temsilleri ikame edilmektedir. Gerçekte çok kültürlülüğün anlaşılan şeyin, tüm kültürlerin global dünyada eşit ve adil bir biçimde tanınmak, kendilerini sürdürmek ve temsil etmek olsa da; tüketim kültürünün (Featherstone, 2005) ve yeni ekonomik yapıların da etkisiyle geçmiş kırk-elli yılın pratiğinde, farklılıkları korumak yerine global anlamda içi boşaltılmış ve tüketime dayalı sembolikleri içeren başat kültürün dayatması izlenmiştir. Tüm kültürde olduğu gibi folklorik kültürde de gözlenen bu hızlı değişimin farkına varmak ve tüm boyutlarıyla yeniden değerlendirmek gerekmektedir.

Sonuç

Kültürün diğer alanlarında olduğu gibi, folklorik kültür alanı da modernizmin getirdiği; sanayileşme, hızlı kentleşme, iki dünya savaşı, zaman-mekân olgularının ayrışması gibi pek çok sosyo-kültürel ve ekonomik dinamiklerin değişimi ile büyük bir dönüşüme uğramıştır. Öte yandan bu dönüşüm, ulus devletin kendi kurucu öğeleri içinde folklorik kültürün de koruma, saklama ve öğretme unsurlarını öne çıkarmıştır. Folklorik kültüre bu yaklaşım bir bakıma onun geçmişe ait bir alan olarak görülmesi gibi bir anlayışı da içermektedir. Öte yandan modernizmle birlikte gelişen yeni dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımlar, folklorik kültürün yeniden bir dil gibi kodlanarak okunması anlayışını getirmiştir. Birbirlerinden eklenme ve kuruluş bakımından farklılıklar gösteren bu yaklaşımlar, özünde kültürün bir dizge olarak yeniden çözümlenmesi ve okunması çalışmalarını kapsar. Ancak folklorik kültüre ilişkin göstergebilimsel yaklaşımların büyük bir çoğunluğu onu modernizmdeki koruma-saklama anlayışına benzer biçimde geçmişe ait ya da soyutlanmış bir dizge olarak ele alan yaklaşımlardır. Oysa folklorik kültür; bir toplumun geçmiş, bugün ve geleceğini birlikte kuran canlı bir organizmadır. Bu anonim yapı genel anlamda, işlevsel, sembolik ve toplumsal yönleriyle, geçmişe, bugüne ve geleceğe ait farklı zaman katmanları ve mekânlarıyla önemli temsil alanıdır. Folklorik kültürde işlev ve simgenin oluşumu toplumsal

koşulların bir sonucu ve topluluk üyelerinin iletişimsel ve anlamsal uzlaşmalarla birlikte kurdukları bir bütün olduğu için, işlev ve simge birbirlerinden ayrılamaz bir yapı oluşturur. Öte yandan tüm temsili yapılarda olduğu gibi, temsilin işlev ve sembolik boyutu, kendisi olmayıp, bir ikame ve yerine koyma durumudur. Folklorik kültürün temsil boyutu, geçmişin folklorik kültürünün temsili ve bugün geçmiş temsilin yeniden temsili olarak kurulmasını içerir.

Bir taraftan temsilin kendi gücü, bir başka söyleyişle temsil edilen şeyin gerçeğinden daha etkileyici olma durumu folklorik temsilin de özellikle postmodern dönemde giderek küreselleşme etkileriyle yeniden kurgulanmasına yol açmıştır. Kısaca kültür endüstrisi olarak tanımlanan bu durumun özünde bugün yeniden kurulan folklorik temsilin, işlev ve semboliklerinin ayrıştırılarak, salt bir göstergeye dönüşmesini getirmiştir. Folklorik kültürün işlevsel boyutu tarihsel ve toplumsal zorunluluklardan ötürü daha hızlı değişirken, sembolik olan ise topluluğun uzlaşım ve kültürel bağları gereği daha zor değişmektedir. Bu bakımdan folklorik kültürün sembolik yanları; küreselleşme ile üzerinde en çok oynanan, dönüşüme uğratılan, manipüle edilen ne dün ne de bugüne ait olmayan, ne evrensel ne de ulusal bir öz içermeyen, tanımlanamayan, anlam kargaşaları ile dolu, taklit, ironik ve yapay bir kültür oyuncağı haline dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm bir bakıma, yaşadığımız dünyanın her yerde aynı olduğu bir zaman ve mekân algısına indirgenmiştir. Folklorik kültürün, yerel unsurları, global bir prototipe sıkıştırılarak simüle edilmiştir. Yaratılan bu simülasyon, özellikle simge ve göstergelerin gücü kullanılarak yapılmıştır. Bu bakımdan, kültürel anlamda farkındalığın arttırılması, öte yandan bu kültür kuşatmasına karşı, yeniden okumaların yapılması, karşı söylemlerin ve retoriklerin geliştirilmesi, kurumsal anlamda folklorik kültürün geçmişi, bugünü ve yarınının ne şekilde düzenleneceğinin yeniden ele alınması önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alp, K. Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya kültürel sembollere giriş*. Ankara: Eflatun.
- Alp, K. Ö. (2010). A Comparison of sign and symbol (Their contents and boundaries). *Semiotica*, 182-1/4, 1-13.
- Barthes, R. (1997). *Göstergebilimsel serüven*. (Çev.: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat), İstanbul: Yapı Kredi.
- Best, S. – Douglas, K. (2011). *Postmodern teori: Eleştirel soruşturmalar*. (Çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı.
- Bruhl, L. L. (2015). *How natives think*. (Translate: Lilian A. Clare), USA: Matino Fine Books.
- Cohen, A. P. (2001). *The symbolic construction of community*. (Ed.: Peter Hamilton), USA: Taylor&Francis e-library.
- Craik, K. J. W. (1967). *The nature of explanation*. USA: Cambridge University.
- Eco, U. (1976). *A theory of semiotics*. Bloomington: Indiana University.

- Eliade, M. (1991). *Images and symbols*. (Translate: Philip Mairet), New Jersey: Princeton University.
- Eliade, M. (1956). *The sacred & the profane. The nature of religion*. (Translate: Willard R. Trask), New York: A Harvest Book Harcourt, Brace&World, Inc.
- Farago, F. (2006). *Sanat*. (Çev.: Özcan Doğan), Ankara: Doğu-Batı.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (Çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı.
- Frutiger, A. (1989). *Signs and symbols, Their design and meaning*. (Çev.: Andrew Bluhm), New York: Van Nostrand Reinhold.
- Geertz, C. (1973). *Interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Goodman, N. (1976). *Languages of art: An approach to a theory of symbols*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Gottdiener, M. (2005). *Postmodern göstergeler: Maddi kültür ve postmodern yaşam biçimleri*. (Ed. Ü. Doğanay ve E. Cengiz), (Çev.: Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur), Ankara: İmge.
- Greimas, A. J. (1990). *The social sciences: A semiotic view*. Minnesota: University of Minnesota.
- Iser, W. (1989). *Prospecting: From reader response to literary anthropology*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Jameson, F. (2015). *Antikler ve postmodernler: Formların tarihselliği üzerine*. (Çev.: Özgüç Orhan, İlksen Mavituna, Öznur Karakaş), İstanbul: Yapı Kredi.
- Jung, C. G. (2013). *Keşfedilmemiş benlik*. (Çev.: Barış İlhan, Canan Ener Sılay), İstanbul: Barış İlhan Yayınevi.
- Leach, E. (1976). *Culture and communication: The logic by which symbols are connected*. Cambridge: Cambridge University.
- Marin, L. (2001). *On representation*. (Çev.: Catherine Porter), Stanford: Stanford University.
- Oğuz, M. Ö. (2002). *Küreselleşme ve uygulamalı halkbilimi*. Ankara: Akçağ.
- Örs, B. (2006). Siyasal temsil. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 35, 1-22.
- Rastier, F. (1998). On sign and texts: Cognitive science faces interpretation. *Applied Semiotique*, 2(5), 195-244.
- Rıfat, M. (2005). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1: Tarihçe ve eleştirel düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (Çev.: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis.
- Strauss, L. C. (1963). *Structural anthropology*. (Çev.: Claire Jacopson, Brooke Grundfest Schoepf), New York: Basic Books.
- Strauss, L. C. (2007). *Irk, tarih ve kültür*. (Çev.: Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden), İstanbul: Metis.
- Strauss, L. C. (2013). *Mit ve anlam*. (Çev.: Gökhan Yavuz Demir), İstanbul: İthaki.
- Todorov, T. (2001). *Life in common*. (Çev.: Katherine Golsan, Lucy Golsan), Lincoln and London: University of Nebraska.
- Yetkin, Ş. (1974). Anadolu Selçuklu devrinden bir madeni eser. *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, 206-211.